

Nr 242

Av herrar Adolfsson och Werner, om en allsidig kulturutredning.

(Lika lydande med motion nr 312 i Andra kammaren)

Vi föreslår i denna motion att en statlig kulturutredning tillsättes. Till förslaget knytes önskemålet och förhoppningen att utredningsmaterialet skall bilda grundvalen för ett vittomfattande samhälleligt program för stimulering och utvecklande av en allmän kulturaktivitet, baserad på de enskilda människornas och organisationernas medverkan samt frigjord från kommersiell och monopolistisk påverkan och bundenhet.

I samband med antydda fråga om de enskilda människornas egen kulturaktivitet vill vi här peka på de problem, vilka förknippas med det passiva mottagande som genom massmedias ökade roll blivit så framträdande. Vikten av kulturell självverksamhet framträder i detta sammanhang särskilt tydlig. Men även ett kulturintresse som växer fram i form av ett behov och manifesteras i aktivitet kan komma att tyna i brist på stimulans och delaktighet och dras ner till en vegeoterande kulturkonsumtion. En huvudavsikt med samhälleliga åtgärder bör därför vara att söka förlösa och frigöra de mer eller mindre medvetet kulturhungerandes egna intentioner.

Analys och målsättning

Även om en kulturutredning självfallet inte kan utföras frigjord från sådana väsentligheter i vår kultur som undervisningsväsendet och andra närbesläktade kulturyttringar ägnar vi i denna motion huvudintresset åt den del av kulturen som innesluter konsterna och konstskapelsernas förmedling till befolkningen.

Att statsmakterna under de senaste åren starkare markerat intresse för dessa kulturfrågor samt att kulturarbetarna icke längre betraktas som ett »påhäng» för samhället kan med glädje och uppskattning noteras. Samtidigt måste dock antecknas att de samhälleliga insatserna starkt begränsats inom vissa sektorer av kulturlivet samt att de i enstaka fall blivit felinriktade. Vi syftar i sistnämnda avseende främst på filmstödet. Vilka är det som stödjdes? Uppenbarligen inte de mest ambitiösa filmskaparna utan de största monopolerna på filmmarknaden. Talet i dag om en kris för svensk film anknyter efter uppgörelsen mellan staten och filmbranschen knappast till en akut ekonomisk krissituation utan snarare till en konstnärlig kris. Räddhågan hos de gynnade storföretagen på området för konstnärligt mera ambitiösa investeringar är påtaglig.

Beträffande det ökade statliga intresset för kulturfrågorna framträder bristen på klar målsättning för samhällets kulturpolitiska aktivitet. Detta torde äga samband med frånvaron av genomgripande analys av den kulturella frågans samband med de yttre förändringar som samhället genomgått och av perspektiven för de mera djupgående omdaningar som mönat fram till förverkligande.

De icke kartlagda frågorna utgör inte blott sådant som kulturlivets innehåll och behövliga omfång i olika utvecklingsskedan, såsom i vår tids urbanisering och jäkt, utan även kulturbehovens omfång och art för den närmaste framtiden och i samband därmed behoven av samhälleliga insatser för att uppamma en »kulturhunger», där en sådan ännu inte framträtt fullt synlig eller pockande, och medverka till att få denna tillgodosedd. Kulturens attraktionskraft skapas nämligen inte enbart av kulturens innehåll, form och tillgänglighet utan tarvar målmedvetna samhälleliga åtgärder med syftet att stimulera människornas förmåga att attraheras av kulturyttringar.

Bland annat den offentliga kulturpolitiska debatt som förekommer i vårt land illustrerar — i den mån den inte förlorar sig i s. k. »insidesprat om finkulturen» — allvarliga brister i fråga om graden av kulturaktivitet. Den bekräftar också frånvaron av kulturideologi och i samband därmed ett handlande utan utstakat mål.

Konsternas livsvillkor

Beträffande kulturideologien finner vi riktigast att i denna motion, vilkens syfte är allsidig utredning, avstå från att närmare analysera detta begrepp och att mera ingående redovisa våra ståndpunkter. I fråga om det konstnärliga skapandet önskar vi emellertid deklarerera att även om dess attraktionskraft och dess möjlighet att tränga in i människornas medvetande självfallet har samband med i vad mån det anknytits till det levande livet, så måste varje försök att diktera lösningar eller beslut i konstnärliga frågor tillbakavisas. Diskussion om och kritik av konstnärliga stilar och uttrycksmedel eller av enskilda konstnärliga verk må fritt förekomma och utan anklagelse för att vara riktade mot konsten själv, men all konst (sången, dansen, musiken, lyriken, epiken, dramatiken, konsthantverket, måleriet, skulpturen, teatern, filmen etc.) måste betraktas som ett mänskligt produktions- och kommunikationsfält med egna lagar och med spelrum för mångskiftande sinnesupplevelser. Konstnärliga experiments resultat må gärna diskuteras, ifrågasättas eller klandras. Friheten till experiment må däremot hållas oförkränkt.

I den ståndpunkt till de konstnärliga frågorna som här antytts inneslutes kravet på konstskapandets frigjordhet från bl. a. kommersiella och monopolkapitalistiska intressen. Vi hävdar att konstskapandet i vårt land icke är fritt. Det kan inte så vara när överhängande ekonomiska svårigheter för den enskilde konstskaparen reser övermäktiga hinder och när mono-

polkapitalism behärskar huvudparten av pressen och förlagen liksom filmen, reklamen och allmänt den övervägande delen av den opinionsbildande apparaten. En kulturideologi måste också innesluta målmedvetet handlande för att befria konstskapandet från dessa band och från den faktiska censur som ofta blir denna bundenhets resultat.

Kultursociologisk kartläggning

Orsakerna till de diskuterade bristfälligheterna i vad som brukar kallas kulturproduktion och kulturkonsumtion är självfallet många, däribland urbaniseringen, vilken verkat splittrande på i synnerhet konsumtionen av kulturvärdena. Hetsen, jaktet och stressen i de stora tätorterna torde menligt ha inverkat på kulturaktiviteten och alstrat ett behov av delvis nya former för det samhällliga engagemanget och för kulturskapandet. Dessa verkningar av de yttre förändringarna i samhället är emellertid inte närmare granskade och analyserade, ej heller resultaten i detta avseende av de särskilda kontaktsvårigheterna för många kategorier människor i storstäderna, särskilt de från landsbygden nyss inflyttade.

Befolkningskoncentrationen har å andra sidan gett till resultat en stark befolkningsmässig åderlåtning av landsbygden, till kommunikations- och serviceproblem, till den gamla bygdekulturens förtvinande eller undergång och till de kommersialiserade surrogatens särskilda möjligheter i detta vakuum, vilket endast nödortfött kan vinna ersättning för det förlorade genom möjligheterna att i Radio-TV följa och genom bilismen uppsöka »stadskulturen».

Bland annat dessa förhållanden borde ingående granskas i den utredning vi föreslår, och resultatet läggas till grund för programmatiska åtgärder, allt givetvis utan att den samhällliga aktiviteten under utredningstiden förslappas. Vi erinrar om att likartade undersökningar utförts beträffande en rad andra sektorer inom samhällslivet. Utredningar har framlagt prognoser för det svenska samhällets utveckling i fråga om arbetskrafttillgången, produktiviteten, levnadsvanorna, den materiella standarden, antalet pensionärer, bostadsstandard, bilbeståndet etc. Det måste vara en viktig angelägenhet att likaså besvara frågan om exempelvis antalet bibliotekarier, musiker, skulptörer, scenartister etc. samt att söka ge svar på frågorna om såväl troligt och önskvärt kulturbehov som medel och mål.

De slutsatser och förslag en statlig kulturutredning kunde nå fram till torde enligt vår åsikt böra i hög grad grundas på resultaten av sociologiska undersökningar beträffande de förskjutningar i stora befolkningsgruppers invanda livsmönster som inträffat i och med de yttre förändringarna i samhället: urbaniseringen, teknikens frammarsch, tempoarbetet m. m.

Som bekant genomfördes år 1964 en kultursociologisk undersökning i Malmö, ledd av docent Harald Swedner. I tabellen över undersökningresultatet graderades malmöbornas fritidsaktivitet undersökningåret från: ald-

rig = 0, någon enstaka gång = 1, minst en gång om året = 2, till varje dag = 9. Detta gav följande skala:

- se på kvällsprogrammet i TV (7,02)
- göra bilfärd till plats utanför Malmö (4,07)
- lyssna på radions kvällsprogram (4,07)
- gå på bjudning (3,89)
- gå på bio (2,33)
- besöka något av Malmö stadsbibliotek (2,22)
- syssla med sport eller idrott (2,09)
- äta kvällsmåltid på restaurang (1,74)
- gå ut och dansa (1,72)
- gå på teater (1,69)
- gå på föreningsmöte eller styrelsesammanträde (1,67)
- se på idrottstävling (1,66)
- gå i kyrkan eller på religiöst möte (1,16)
- delta i styrelse, lyssna på föredrag-föreläsning (1,01)
- gå på konstutställning (0,83)
- gå på konsert (0,51)

Denna kartläggning, lokalt begränsad som den var, ger knappast utrymme för definitiva generella slutledningar. I väsentlig mån torde den emellertid spegla motsvarande förhållanden i övriga större tätorter. En allmän kultursociologisk undersökning avseende såväl större som mindre tätorter och landsbygd skulle vidare beträffande ett antal av de uppräknade kulturaktiviteterna ge ännu mera nedslående resultat, eftersom möjligheten till sådan kulturkonsumtion (exempelvis teater, konserter, konstutställningar) sällan står till buds i de glest befolkade områdena i vårt land.

Det förefaller angeläget såväl att lösa glesbygdernas kulturfråga som att granska orsakerna till att tillvaratagandet av erbjudna möjligheter till kulturkonsumtion är inom vissa befolkningsskikt så ringa som docent Swedners undersökning ger vid handen. Denne drog själv vissa slutsatser, exempelvis att kroppslarbetaren inte har råd med »finkultur», känner sig främmande för den och är för trött efter arbetsdagens eller arbetsveckans slut för att uppnå den intellektuella och emotionella aktivitet som krävs för ett engagerat mottagande. I slutsatserna talades vidare om hämningarna av efterläpningarna från en torftig kulturmiljö, om konkurrensen från en effektivt uppreklamerad och distribuerad »masskultur», om motviljan för det främmande och obegripliga i kulturpubliciteten, om den avvisande attityden till det passiva mottagandet av »finkulturen», osv. Docent Swedner hävdade vidare att de som skapar s. k. finkultur ofta själva lever i »ett slags profiterande symbios med medelklassen och överklassen» . . . vilket gör att konstskaparen identifieras som borgare, fixeras vid borgerligheten.

Vi avstår här från att kommentera dessa slutsatser men vill ännu en gång fästa uppmärksamheten på det mänskliga gränsländ där kulturintresse växer

fram som ett behov och kan manifesteras i aktivitet men kan tyna i brist på stimulans och delaktighet eller övervintra som vegeterande kulturkonsumtion. Här behövs samhällseliga insatser för att väcka och stimulera människans egen aktivitet. Förpliktelsen härtill framstår så mycket starkare genom att kulturen och kulturlivet inte längre underhålls (bekostas) av ett begränsat samhällsskikt. Ansvaret för kulturens underhåll faller nu på samhället; kulturen har blivit samhällselig, och dess utveckling till en i djupaste mening demokratisk kultur beror i hög grad av vilka insatser samhället bereder de många tillfälle att göra. Bland annat med tanke på samhällsansvaret för kulturutvecklingen är det orimligt att låta kulturlivet underkastas monopolistiska kretsar eller utformas att tjäna dessas speciella intressen.

Varje i den samhällseliga processen deltagande individ är med om att underhålla kulturen, och detta bör utgöra grunden för vars och ens rätt att njuta frukterna av en kultur som utan bundenhet till ovidkommande intressen alltmera utvecklas. Den samhällseliga insatsen för att stimulera människornas egen aktivitet för en sådan utveckling bör enligt vår uppfattning bestå bl. a. i uppmuntran och stöd åt strävanden att skapa kulturorganisationer utanför monopolens inflytande och i kamp mot dessas dominans över betydande delar av den nuvarande kulturproduktionen. Sådant stöd bör ges åt konstskaparnas egna organisationer liksom åt all av folkrörelserna bedrivna kulturverksamhet.

Det kan här uppmärksammas att medan vi tar för givet att bibliotek, teaterskolor, konsthögskolor etc. är samhällsangelägenheter på samma sätt som grundskolan och universiteten råder alltjämt villrådighet och oenighet om statens, kommunernas, folkrörelsernas och det enskilda initiativets roll och betydelse i fråga om pressen, kulturtidskrifterna, biograferna, förlagsverksamheten, musikförmedling genom grammofoninspelningar osv. Också i detta avseende är klarare linjer och ett starkare samhällseligt engagemang av behovet.

Aktuella frågeställningar

Natur och folktradition, stad och land, arbets- och bostadsmiljö, produktionsätt och konsumtionsvanor, fritid, massmedia, skola, familjeliv etc. — dvs. allt det som i »föränderlighetens» samhälle sätter sin prägel på den personliga erfarenheten och livsföringen — bör alltså enligt de intentioner som ligger till grund för denna motion tas i beaktande vid den undersökning vi förespråkar samt vid utformandet av målinriktade åtgärder. Enligt vår uppfattning bör bl. a. följande kartläggas och prognosticeras:

a) Befolkningens behov av kultur nu och under gynnsammare förutsättningar;

b) I vilken mån tillgodoses nu behoven?

c) Vad *slags* kultur bör det vara?

d) I vilken omfattning behövs verksamma kulturarbetare under skilda förutsättningar och utvecklingsförlopp?

e) Vore det ändamålsenligt med ett statligt departement för fritids- och kulturfrågor vid sidan av ecklesiastik- och undervisningsfrågorna?

f) Behöver ett organ skapas för samband mellan ett sådant departement (eller nuvarande ecklesiastikdepartementet) och lokaliserings- och miljöpolitiken?

Med detta har vi antytt endast några av de frågor som uppreser sig. Inom ramen för dem (eller i förekommande fall utöver denna ram) anmäler sig en mängd delfrågor, flertalet av akut aktuell natur, andra inte fullt lika dagsangelägna men dock pockande på en relativt snar lösning. Utan inbördes gradering tillåter vi oss peka på några:

Skapandet av två TV-kanaler, varav den ena särskilt ägnas skolundervisning, vuxenutbildning och yrkesundervisning med möjlighet till examina vid högskolor och universitet och den andra beredande mer utrymme än nu för kulturprogram.

Institutionella garantier för ökat inflytande åt folkrörelserna och demokratiska massorganisationer över Radio-TV:s ledning och programpolitik.

Samarbete och samproduktion mellan TV- och filmproducenter.

Omprövning av de nuvarande formerna för stödet åt svensk kvalitetsfilm för att ge självständiga producenter och regissörer större chanser, särskilt i syfte att utveckla produktionen av barnfilm, kortfilm, undervisningsfilm, dokumentärfilm och experimentfilm.

Stadsbiblioteken utvecklas till operativa centra för bokpropaganda, varjämte den påbörjade verksamheten med konst- och musikförmedling snabbt och starkt utvecklas.

Upprättande av flera stadsteatrar med fasta ensembler; fasta ensembler också för Riksteatern och annan turnéverksamhet.

Utveckling av bygdeteatern, barnteatern, skolteatern och sommarteatern samt stöd åt amatörverksamheten.

En teaterskola för den högre utbildningen, ägnad att tillgodose även televisionens, radions och möjligen även i viss mån filmens behov (i den utsträckning filmhögskolans resurser inte förslår).

Ett statligt förlag som utöver statens egna officiella tryck utger facklitteratur, läroböcker för skolorna, kurslitteratur för universitet och högskolor samt klassisk litteratur och/eller statligt stöd åt författarförlag som sörjer för nytgivning av svensk skönlitteratur.

Kulturellt värdefulla tidskrifter subventioneras med statliga medel.

Rikskonsertverksamheten utvecklas.

Statligt stöd åt grammofoninspelningar av kvalificerad svensk musik.

Nya kommunala musikskolor upprättas och ökat stöd ges åt musikundervisningen i skolorna.

Radions musikprogram utformas med mera konsekventa ambitioner.

Tonsättarnas och musikernas ekonomiska villkor förbättras.

Axplocket av aktualiteter antyder behovet av stegrad statlig kulturaktivi-

tet också under hela tiden för den föreslagna utredningen och ger vid handen att avgivande av delförslag från utredningens sida är önskvärda. Ett sådant förfaringsätt torde inte förrycka den djupgående analys och mera långsiktiga planering som är huvudsyftet med vårt förslag. I motiveringen för detta har vi avsiktligt avstått från att fördjupa oss i frågorna om »fin-kultur» kontra »annan» kultur, då vi menar att ingen sådan skiktning kan vara aktuell i en målmedveten kulturpolitik som bör bygga på hela folkets medverkan, dess traditioner, målsättningar och roll och som är en del av hela samhällets ansvar.

Med stöd av det anförda föreslås riksdagen besluta,

att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om en allsidig kulturutredning i enlighet med vad i motionen anförts.

Stockholm i januari 1966

Gunnar Adolfsson

Lars Werner

Nr 243

Av herrar **Dahlén** och **Ernulf**, *angående trafikproblemen i större tätorter.*

(Lika lydande med motion nr 315 i Andra kammaren)

Stockholm den 25 januari 1966

Olle Dahlén

Gudmund Ernulf